

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗДОРОВ'Я ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА ГАРМОНІЗАЦІЇ ДУХОВНО-ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

Володимир Пристинський, Тетяна Пристинська
 Донбаський державний педагогічний університет

Анотація:

У статті наводяться аргументи на користь того, що феномен здоров'я вже не є суто медичною проблемою, а визначається передовсім умовами та способом життя людини. Акцентується увага на тому, що формування сучасного валеологічного світогляду полягає в спрямованості дій суспільства на створення умов, які забезпечували б усвідомлення необхідності збереження, зміцнення, відновлення й передачі здоров'я як духовно-ціннісної категорії. Обґрунтовується необхідність реалізації ідеї виховання соціальної відповідальності за здоров'я як практично-діяльній основи оптимізації професійної підготовки педагога.

Ключові слова:

феномен здоров'я, система формування здорового способу життя, ідея соціальної відповідальності, особистісне й громадське здоров'я, валеологічний світогляд, освіта.

Аннотация:

Пристинский Владимир, Пристинская Татьяна. Социальная ответственность за здоровье как педагогическая проблема гармонизации духовно-практической деятельности будущего педагога.

В статье приводятся аргументы о том, что феномен здоровья является уже не сугубо медицинской проблемой, а определяется, прежде всего, условиями и образом жизни человека. Акцентируется внимание на том, что формирование современного валеологического мировоззрения состоит в направленности действий общества на создание условий, которые обеспечивали бы осознание необходимости сохранения, укрепления, потребления, восстановления и передачи здоровья, как духовно-ценностной категории. Обосновывается необходимость реализации идеи воспитания социальной ответственности за здоровье, как практической и деятельностной основы оптимизации профессиональной подготовки педагога.

Ключевые слова:

феномен здоровья, система формирования здорового образа жизни, идея социальной ответственности, личностное и общественное здоровье, валеологическое мировоззрение, образование.

Resume:

Prystyns'kyi Volodymyr, Prystyns'ka Tetiana. Social responsibility for health as an educational issue of the would-be teacher's spiritual and practical activity harmonisation.

The article provides the argumentation that the phenomenon of health is no longer treated as a purely medical problem, and is primarily predetermined by the conditions and the way of life of an individual. Formation of modern vaeological outlook as a healthy lifestyle lies in focusing public activity on creating conditions that might ensure awareness of the need to preserve, strengthen, consume, renew and transfer health as a spiritual value category. The necessity of implementing the idea of development of social responsibility for health as a practical basis for teacher training optimization is grounded in the article.

Key words:

the phenomenon of health, system of a healthy lifestyle formation, the idea of social responsibility, personal and public health, vaeological outlook, education.

Постановка проблеми. Збереження здоров'я людини вважається однією з глобальних проблем, розв'язання якої зумовлює не тільки перспективи майбутнього розвитку людства, але й факт його подальшого існування як біологічного виду. У зв'язку з цим зазначимо, що природа не «творить» людину як цілісну особистість, а лише закладає основи та створює передумови для її формування. Людина – це багаторівнева система, особливості якої виявляються в діалектичній взаємодії біологічних і соціальних чинників. Вступаючи в життя через соціальну й професійну діяльність, вона входить у світ соціального досвіду, який є багатовіковим надбанням людства й стає головною підставою для становлення її як особистості. Отже, процес діалектичної взаємодії біологічного й соціального впливає на формування відповідального ставлення людини до здоров'я та має виступати дієвим чинником гармонізації духовно-практичної діяльності майбутнього педагога.

Актуальність цієї проблеми визначається також розумінням того, що суспільство, як соціальне об'єднання людей, повинно функціонувати й розвиватися за умови цілеспрямованої, систематичної та організованої роботи з виховання в кожній людині власної відповідальності за стан свого здоров'я. Тому гармонізація духовно-

практичної діяльності майбутнього педагога, з погляду формування соціальної відповідальності за здоров'я, повинна стати провідною ідеєю як окремої людини, так і людської спільноти. У цьому сенсі навчально-виховний процес – це діяльність усіх підрозділів сучасного університету, у якому органічно поєднані змістовий (сукупність виховних цілей щодо формування відповідального ставлення до здоров'я) і процесуальний (педагогічна взаємодія викладачів і студентів, що передбачає організацію і функціонування системи виховної діяльності та самовиховання щодо відповідальності за здоров'я) компоненти. Цей процес має бути двостороннім (взаємодія викладача і студента); цілеспрямованим (наявність конкретної мети); багатограним за метою і змістом щодо формування й розкриття внутрішньої єдності фізичного й духовного; різноманітним за формами, методами і засобами; безперервним і тривалим у часі (відповідальність за здоров'я виховується впродовж усього життя).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За сучасним уявленням, здоров'я людини вже не є суто медичною проблемою, а становить лише незначну частину феномену здоров'я. Узагальнені дані наукових досліджень залежності здоров'я від різних чинників свідчать, що система охорони

здоров'я зумовлює лише 10 % комплексу впливів, приблизно 20 % припадає на екологію, 20 % – на спадковість і майже 50% – на умови та спосіб життя людини. Разом із тим, провідні фахівці в галузі медицини, валеології, теорії і методики фізичного виховання, рекреації, педагогіки й соціальної педагогіки вважають оптимальну рухову активність людини (використання засобів фізичної культури та спорту, різноманітних систем оздоровлення тощо), розвиток пізнавальної сфери одними з провідних чинників збереження здоров'я як компонента формування культури професійної діяльності майбутнього педагога [1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10].

Фізична культура в означеному контексті є результатом багатогранної творчої діяльності суспільства, що успадковує такі її духовні цінності як генерування здорового способу життя та зміцнення здоров'я; гармонійний фізичний розвиток; знання щодо її сутності в забезпеченні продуктивної професійної діяльності, реалізації змагально-розважальної діяльності; вихованні естетичних ідеалів та етичних норм особистості. Саме тому формування сучасного валеологічного світогляду має полягати у спрямованості дій суспільства на створення умов, які забезпечували б усвідомлення людиною необхідності збереження, зміцнення, споживання («привласнення»), відновлення й передачі здоров'я як духовно-ціннісного феномену культури особистості [4, 6, 7, 9].

У зв'язку з цим вважаємо, що ідея соціальної відповідальності за здоров'я повинна бути однією з надважливих у формуванні духовної культури майбутнього вчителя як практично-діяльній основи його професії.

Наше дослідження виконується відповідно до основних положень Цільової соціальної програми «Формування здорового способу життя», парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя» (3 листопада 2010 р.) щодо створення умов для здорового способу життя населення та формування моди на здоровий спосіб життя, реалізації українсько-канадського проекту «Молодь – за здоров'я».

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування ідеї соціальної відповідальності за здоров'я як педагогічної проблеми гармонізації духовно-практичної діяльності майбутнього педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здоров'я людини вважається феноменом глобального значення, який повинен розглядатись як філософська, соціально-педагогічна, економічна, біологічна, медична категорії, як об'єкт споживання і привнесення капіталу країни, як особистісна й суспільна цінність.

Розуміння феномену здоров'я передбачає принаймні чотири взаємопов'язані його складники: психосоматичний (фізичний), психічний (ро-

зумовий), соціальний (суспільний), духовний (власні ідеали і світогляд). У такому контексті здоровий спосіб життя логічно визначати як сукупність людської діяльності, спрямованої на реалізацію соціальних функцій щодо створення умов здоров'язбережувального середовища (навчання, праці, відпочинку, побуту тощо). На нашу думку, більш конструктивне уявлення про феномен здоров'я дає сучасне валеологічне розуміння здорового способу життя, так звана «формула здоров'я», яка означає дії людини, що безпосередньо спрямовані, або опосередковано стосуються формування, збереження, зміцнення, споживання, відновлення й передачі здоров'я.

Викладені уявлення дають підстави стверджувати, що реалізація потенціалу особистісного й суспільного здоров'я може бути ефективно здійснена тільки на засадах державної та суспільної політики країни, тобто цілеспрямованою системою формування здорового способу життя людини.

Високе практичне значення у формуванні здорового способу життя має освіта, місія якої полягає нині не тільки у формуванні певних професійних знань, умінь і навичок, а й у вихованні сучасної молоді в дусі незаперечного пріоритету цінностей особистісного й суспільного здоров'я в усіх його проявах.

Відомо, що в розвиненому суспільстві стан здоров'я значною мірою визначається рівнем освіченості. Чим вище освітній рівень певного соціального середовища (університету), тим, як правило, кращі в ньому узагальнені показники здоров'я. Природно, що піклування про власне й суспільне здоров'я неможливе без розуміння соціальної відповідальності за його стан. Отже, освіченість людини щодо стану свого здоров'я слід розуміти не тільки як суто валеологічні знання, а більш широко – як світоглядно-ціннісний потенціал гармонізації життєвого простору особистості. Чим глибші й ґрунтовніші знання основних природознавчих, філософських, гуманітарних положень, тим більше можливостей для створення в суспільстві (університеті) системного уявлення про феномен здоров'я.

Коли йдеться про здоров'я певної соціальної групи людей, то мається на увазі найближче, відносно постійне її оточення – родина, друзі, знайомі, колеги. Тобто це середовище спілкування, де людина майже щоденно перебуває, постійно на нього впливає своїми діями, вчинками, поведінкою. І навпаки, це середовище (оточення) своїм ставленням до життєвих виявів впливає на світогляд людини. Саме тут, у найближчому оточенні, відбувається й формування цінностей здоров'я. Такий вплив через найближче оточення людини значною мірою формує активний спосіб її життя, створює відповідне психолого-педагогічне середовище, визначає духовні цінності й соціальну відповідальність. Певна ж людина як суб'єкт ото-

чення має можливість позитивно (або негативно) впливати на середовище особистим прикладом, наданням інформації, ставленням до дій і процесів, що відбуваються в її оточенні. Отже, сукупність впливів, чинників і умов життя в найближчому оточенні визначають необхідність формування цінностей здоров'я певної соціальної групи. Тобто, як кожна людина несе певну частку особистої відповідальності за здоров'я всього суспільства, так і суспільство (університет) певною мірою відповідальне за здоров'я кожної людини.

У практичній площині таке розуміння соціальної відповідальності визначає потребу керуватися тим, що, з одного боку, держава відповідає за здоров'я своїх громадян, а з іншого, – громадянин відповідає за здоров'я суспільства. Неоднозначність такого підходу для українського суспільства полягає, напевне, ще у незвичності усвідомлення особистої відповідальності громадянина за своє власне, а тим паче – за суспільне здоров'я. Тому, на наше переконання, професійна підготовка сучасного педагога повинна передбачати формування свідомої соціальної відповідальності як одного з надважливіших завдань формування потреби здорового способу життя.

На нашу думку, ідея соціальної відповідальності за здоров'я має всі підстави бути однією з методологічних засад розробки інноваційних педагогічних технологій формування духовної культури майбутнього вчителя. Під відповідальністю в цьому контексті ми розуміємо передовсім духовність і свободу особистості, тому кожна людина має бути відповідальною за збереження індивідуального й суспільного здоров'я.

Саме соціальна відповідальність має встановлювати характер взаємозв'язку волі й необхідності бути здоровим, а також виступати як сам процесуальний взаємозв'язок, тобто бути духовно-практичною основою професійної діяльності майбутнього педагога щодо виховання у молодого покоління сучасного валеологічного світогляду. Ще давні філософи стверджували, що необхідність – це зовнішній світ, а воля – це світ людини, тобто діяльність, що пов'язана з вибором людини. Отже, активний і соціально виправданий вибір повинен визначати відповідальність і поведінку людини щодо необхідності бути здоровою, перетворюючи її на дійсно культурного й вільного суб'єкта.

Ми вважаємо, що формування свідомого й відповідального валеологічного світогляду повинно здійснюватися на основі створення певних соціально-педагогічних умов, а саме:

- формування гносеологічних (пізнавальних) цінностей, тобто відповідальності за адекватне визначення об'єктивної необхідності бути здоровим (цілепокладання), а також адекватну самооцінку своїх намірів реалізувати необхідність бути здоровим (рефлексія) і виховувати таку необхідність у молодого покоління;

- формування самовизначення, тобто відповідальності за вибір найбільш ефективних засобів, методів, форм, оздоровчих технологій; за ціннісно-обґрунтований вибір альтернатив поведінки, дій, учинків щодо збереження власного здоров'я; за вибір активної життєвої позиції щодо зміцнення, споживання, відновлення й передачі здоров'я в суспільстві;

- формування сталої потреби до самовдосконалення, тобто відповідальності за вольову інтенцію та результати практичних дій, завдяки яким досягається поставлена мета бути здоровим; за вірність ідеї постійного вдосконалювання стану психосоматичного, духовного й соціального здоров'я.

Таким чином, визначені соціально-педагогічні умови асимілюють поряд із традиціями українського тіловиховання нові концепції реалізації проблеми формування соціальної відповідальності за здоров'я як особистісно-ціннісної категорії духовної та професійної культури майбутнього педагога.

Висновки. Практичним результатом наших розмірковувань стала розробка інноваційних освітніх моделей, інтерактивних виховних технологій, соціально-педагогічних умов створення в університеті здоров'язбережувального середовища. Набули подальшого обґрунтування основні положення щодо сучасного розуміння феномену здоров'я, ідеї соціальної відповідальності учнівської молоді та студентів щодо необхідності ведення здорового способу життя, що, на наше переконання, сприятиме формуванню сучасного валеологічного світогляду майбутнього педагога в реалізації його духовно-практичної діяльності.

Перспективою подальших досліджень із означеної проблеми є розробка, наукове обґрунтування та впровадження в навчально-виховний процес університету дидактико-оздоровчого комплексу методів та інтерактивних вправ-завдань, що сприятимуть генеруванню здорового способу життя як соціально-педагогічного чинника реалізації прагнення особистості до гармонійного фізичного розвитку, ідеалу поєднання духовної і тілесної досконалості людини.

Список використаних джерел

1. Апанасенко Г.Л. Книга о здоровье / Г.Л. Апанасенко. – К.: Медицина, 2007. – 132 с.
2. Горашук В.П. Формування культури здоров'я студентів педагогічного університету / В.П. Горашук // Творча особистість вчителя:

References

1. Apanasenko, G. L. (2007). *Book on health*. Kyev: Meditsina. [in Russian].
2. Horashchuk, V. P. (2001). *Formation of health culture of students of pedagogical university*. Teacher's creative personality: problems of theory and practice :

- проблеми теорії і практики : збірник наук. праць. – К., 2001. – Вип. 5. – С. 177 – 182.
3. Григоренко В.Г. Професійно-педагогічна мотивація та технологія її розвитку / В.Г. Григоренко. – Одеса: ПУДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2003. – 148 с.
  4. Мандюк А.Б. Цінності здорового способу життя в традиційній народній культурі українців / А.Б. Мандюк, Ю.В. Петришин // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2006. – № 2. – С. 150 – 152.
  5. Москалева Л.Ю. Углубление познаний в сфере морально-этической культуры как компонент профессиональной подготовки будущего учителя / Л.Ю. Москалёва // Грани познания: электр. научно-образовательный журнал ВГПУ. – № 1. Дек., 2008 г. – Режим доступа: <http://grani.vspu.ru/jurnal/1>.
  6. Омельченко С.О. Принципи моделювання педагогічної системи взаємодії соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя / С.О. Омельченко, В.М. Пристинський // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – № 3. – С. 77 – 85.
  7. Пристинський В.Н. Духовное и физическое здоровье – приоритетные жизненные ценности общества в современном кросс-культурном информационном пространстве / В.Н. Пристинский, Т.Н. Пристинская // Актуальні проблеми розвитку традиційних і східних единоборств: збірник наук. праць V міжн. (Інтернет) наук.-метод. конф. – Х.: Акад. ВВ МВС України, 2011. – Вип. 5. – 215 с. – С. 159 – 162.
  8. Pristinsky V.N. New capacity of cross-cultural infospace in forming knowledge base about healthy lifestyle / V.N. Pristinsky, K.K. Krasnolutsky // Инновационные технологии в области физического воспитания, спорта, рекреации и валеологии : электр. сборник науч. работ IV межд. (Интернет) науч.-метод. конф. – Х.: Академия ВВ МВД Украины, 2010. – Вып. 4. – С. 95 –99.
  9. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://horting.org.ua/node/1069>.
  10. Шевченко Г.П. Духовність та духовна культура особистості : монографія / Г.П. Шевченко. – Луганськ : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 256 с.
- collection of scientific works. Kiev, 2001. 5. 177 – 182. [in Ukrainian].
3. Hryhorenko, V. H. (2003). *Professional and pedagogical motivation and technology of its development*. Odesa: PUDPU after K. D. Ushyns'kyi. [in Ukrainian].
  4. Mandiuk, A. B. (2006). *Values of healthy life style in traditional folk culture of Ukrainians*. Sport reporter of Prydniprov'ya. 2. 150 – 152. [in Ukrainian].
  5. Moskaleva, L. Y. (2008). *Deepening of knowledge in the sphere of moral and ethical culture as a component of professional training of a future teacher*. Retrieved from <http://grani.vspu.ru/jurnal/1>. [in Russian].
  6. Omel'chenko, S. O. (2009). *Principles of modeling of pedagogical system of society social institutes interaction in the formation of a healthy life style*. Social pedagogy : theory and practice. № 3. 77 – 85. [in Ukrainian].
  7. Pristinsky, V. N. (2011). *Spiritual and physical health as major vital values of society in modern cross-cultural informational space*. Paper presented at the V International (Internet) scientific and methodical conference Important problems of development of traditional and oriental martial arts. Kharkov. : Academy IT MIA Ukraine. [in Ukrainian].
  8. Pristinsky, V. N. (2010). *New capacity of cross-cultural infospace in forming knowledge base about healthy lifestyle*. Paper presented at the IV International (Internet) scientific and methodical conference. Innovation technologies in the sphere of physical education, sport, recreation and valeology. Kharkov: Academy IT MIA Ukraine. [in English].
  9. *Theoretical and methodological grounds of a healthy life style formation*. Retrieved from <http://horting.org.ua/node/1069>. [in Ukrainian].
  10. Shevchenko, H. P. (2006). *Spirituality and spiritual culture of personality: monograph*. Luhans'k: SNUafter V. Dal'. [in Ukrainian].

Рецензент: Москальова Л.Ю. – д.пед.н., професор

Відомості про авторів:
Пристинський Володимир Миколайович
Пристинська Тетяна Миколаївна
 Донбаський державний педагогічний
 університет (Слов'янськ)
 вул. Г. Батюка, 19, м. Слов'янськ,
 Донецька обл., 84116, Україна
 doi:10.7905/нвмдпу.v0i10.706

Надійшла до редакції: 01.04.2013 р.
 Прийнята до друку: 07.06.2013 р.